

Samenvatting

In de Hellenistische imperia van Alexander de Grote en diens opvolgers in Egypte, Griekenland en het Midden-Oosten ontwikkelde zich in de laatste drie eeuwen vóór onze jaartelling een geheel eigen hofcultuur. De invloed daarvan op latere monarchieën is groot. Overgenomen in het Romeinse Rijk in het westen en de Parthische en Nieuw-Perzische Rijken in het oosten, beïnvloedde de elitecultuur en machtsrepresentatie die aan de Hellenistische hoven ontwikkeld werd uiteindelijk zelfs de Islamitische monarchieën van de kaliefs en de Osmanen, en de absolutistische monarchie in het Vroegmoderne Europa. In deze eerste volledige studie naar Hellenistische hofcultuur wordt onder meer getracht een verklaring te geven voor deze vergaande doorwerking door te wijzen op de vermenging van monarchale tradities uit het oude Nabije Oosten met de meer westerse tradities van Grieken en Macedoniërs. *The Hellenistic Royal Court* is breed van opzet, en behandelt alle aspecten van hofcultuur in hun onderlinge samenhang, van sociaal-politiek tot ideologisch-representatief. De nadruk ligt op de drie grote Macedonische dynastieën: de Antigoniden (Macedonië en Griekenland), Ptolemaeën (Egypte en de oostelijke Middellandse Zee) en Seleukiden (Turkije, het Midden-Oosten en Iran) onderling vergeleken. Belangrijke vragen zijn steeds in hoeverre er sprake is van continuïteit van eerdere monarchale tradities (met name de Macedonische en Perzische), en van vermenging van Griekse en oud-oosterse cultuur.

In hoofdstuk 1, getiteld ‘Hof, koningschap en ideologie’, worden de methodologische en theoretische kaders uiteengezet, alsmede de belangrijkste resultaten van het onderzoek gepresenteerd. Ook wordt een karakteristiek gegeven van Hellenistisch imperialisme en koningschap, waarbij de nadruk ligt op de central rol van oorlog in ideologie én praktijk.

Hoofdstuk 2, ‘Paleizen’, behandelt paleisarchitectuur en -decoratie, met nadruk op de ideologische implicaties daarvan. Centraal staat de vraag: hoe werd omgegaan met de paradoxale aanwezigheid van een paleis van een autocratische vorst in een autonome, zichzelf bestuderende stad?

Hoofdstuk 3, ‘De hofgemeenschap’, behandelt de sociale en politieke aspecten van het hofleven: de hovelingen (de zogeheten ‘vrienden van de vorst’), factie- en successiestrijd, en de rol van de kroonprins en de vorstin. Er wordt betoogt dat de sociale dynamiek aan het hof bepaald werd door patronagerelaties in de vorm van geritualiseerde (gast)vriendschap en het uitwisselen van (eer)geschenken. Via zijn ‘vrienden’, die banden onderhielden met hun geboortesteden en families, en ook hun eigen patronagenetwerken hadden, kon de heerser invloed uitoefenen in stad en provincie; omgekeerd konden steden en elitefamilies via de vrienden invloed uitoefenen aan het hof.

In hoofdstuk 4, ‘Cultureel en wetenschappelijk mecenaat’, wordt een verklaring gegeven voor het feit dat kunstenaars, schrijvers en wetenschappers die in dienst van vorsten traden geen lakeien van

de macht waren, maar juist typisch grensverleggend werk deden; men denke aan de theorie dat de aarde om de zon draait, de berekening van de omtrek van de aarde, de uitvinding van de stoommachine en de ontwikkeling van nieuwe literaire genres. In dit hoofdstuk wordt tevens ingegaan op het belang van het hof voor het ontstaan van ‘Hellenistische’ cultuur, die hier gezien wordt als een samenbindende imperialistische cultuur, vergelijkbaar met Osmaanse taal en cultuur in het Turkse Rijk.

In hoofdstuk 5, ‘Ritueel en ceremonieel’, wordt uitgebreid ingegaan op allerlei vormen van publieke representatie: kronings- en begrafenisrituelen, huwelijksluitingen, ceremoniële intochten in steden, religieuze plechtigheden en processies. Alle Hellenistische monarchieën benadrukten in hun rituelen en ceremonieën de goddelijkheid van de heerser en diens rol als bringer van vrede, orde en voorspoed. Een opvallend kenmerk van de Hellenistische monarchieën is, dat de vorsten zich in hun zelfpresentatie aanpasten aan lokale verwachtingspatronen. Zo lieten de Ptolemaeën zich tot farao kronen in het Egyptische Memphis en tot *basileus* (‘koning’) in het Griekse Alexandrië, en deden Seleucidische vorsten direct en indirect mee aan het oeroude, inheemse Akitu Festival in Babylon. Tegelijkertijd was er echter óók een overkoepelende, internationale vorm van koningschap en elite-cultuur die deze cultureel en etnisch heterogene rijken samenbond, en die juist erg Grieks-Macedonisch van karakter was. Het hof speelde een centrale rol in het creëren en uitdragen van deze ‘Hellenistische’ imperium-cultuur.

In het laatste, concluderende hoofdstuk, ‘Synthese: Een Gouden Tijdperk’, wordt betoogt dat de Hellenistische monarchieën, anders dan tot nu toe werd aangenomen, in navolging van Egyptische, Mesopotamische en Perzische voorbeelden een sterk universalistische ideologie ontwikkelden, maar juist door de incorporatie van meer bescheiden en ‘individualistische’ Griekse opvattingen over koningschap een vorm van machtsrepresentatie ontwikkelden die bij uitstek geschikt was om als basis te dienen voor de imperiale en monarchale ideologie van het Romeinse keizerrijk.

In de Appendix tenslotte, wordt ingegaan op de kleding van de koning en de drie voornaamste Hellenistische regalia: (1) de diadeem, de koninklijke hoofdband waaruit onze koningskroon is ontstaan, (2) de scepter, die de vorm had van een speer ter benadrukking van het krijgersethos van de vorst en het feit dat hij heerste over ‘met de speer veroverd land’, en (3) koninklijk purper, de extreem kostbare, waarschijnlijk bloedrode verfstof die gewonnen werd uit zeelakken en in het Midden-Oosten een symbool van koningschap, in Griekenland een symbool van goddelijkheid was.